

การบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร หมู่ที่ 3 ตำบลท่าจี้

อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

Risk management in the process of farming of famers

in Moo 3, Tha Ngio Subdistrict, Mueang District,

Nakhon Si Thammarat Province

พงศ์ประสิทธิ์ อ่อนจันทร์¹

Pongprasit Onchan

บทคัดย่อ (Abstract)

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกรและเพื่อศึกษาการบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เกษตรกรที่มีอาชีพทำนาและผู้ที่มีบทบาทในการส่งเสริมการทำนา จำนวนทั้งสิ้น 20 คน เลือกแบบเจาะจง และนำเสนอข้อค้นพบในเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า 1. ความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร พบว่า 1) ความเสี่ยงในขั้นเตรียมจากการฉีดยาฆ่าหญ้ากลายสารพิษตกค้าง คันนาได้รับเสียหายจากวัชพืชรบกวนเหยียบย่ำ สัตว์ศัตรูพืชจุนจิงน้ำไม่ได้ การไถและคราดจำเป็นต้องจ้าง เมล็ดพันธุ์/ต้นกล้าข้าวเสียหาย เครื่องมือชำรุด ขาดเงินลงทุนและขาดแคลนแรงงาน 2) ความเสี่ยงในขั้นการเพาะปลูก หากฝนตกหลังการหว่านส่งผลต่อเมล็ดพันธุ์ข้าวเน่า การถอนต้นกล้าข้าวและการดำนาต้องระมัดระวัง หากกรากขาดต้นข้าวจะเน่าตาย 3) ความเสี่ยงในขั้นการดูแลรักษา ฝักระวังสัตว์ศัตรูพืชกัดกินต้นกล้าข้าว และกำจัดวัชพืชด้วยการฉีดสารเคมี 4) ความเสี่ยงในขั้นเก็บเกี่ยวด้วยรถเก็บเกี่ยวข้าวส่งผลให้ดินแน่น และเผาซึ่งข้าวกลายเป็นมลพิษ ส่วนเก็บเกี่ยวด้วยมือใช้เวลานานจนข้าวเสียหาย 5) ความเสี่ยงในขั้นเก็บรักษาจากรถเก็บเกี่ยวข้าวได้ข้าวเปลือกค่อนข้างชื้นและเสี่ยงต่อการขึ้นรา ในกรณีเก็บเกี่ยวด้วยมือสามารถดูแลได้ง่าย ไม่ขึ้นรา เพียงเก็บให้ห่างจากความชื้น แดด และสัตว์ 2.การบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร พบว่า 1) การยอมรับความเสี่ยง เช่น การเลือกใช้ปุ๋ยคอก/ปุ๋ยหมักทดแทนปุ๋ยเคมี เตรียมความพร้อมเกี่ยวกับปัญหาน้ำท่วม ภัยแล้ง และศัตรูพืช แก้ปัญหาตามความเร่งด่วน 2) การลด/ควบคุมความเสี่ยง ลดการใช้ปุ๋ย/ลดปริมาณการใช้สารเคมี เพื่อลดผลข้างเคียง 3) การกระจายความเสี่ยง/โยนความเสี่ยง เป็นการกระจายพื้นที่ทำนาให้มากขึ้น ใช้สารเคมีอย่างปลอดภัย และดูแลร่วมกันเพื่อป้องกันศัตรูทำลายนาข้าว

Received: 2020-12-26 Revised: 2021-02-19 Accepted: 2021-02-21

¹ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
Program in Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si
Thammarat Rajabhat University. Email: pongprasit_onc@nstru.ac.th

4) การหลีกเลี่ยงความเสี่ยง เป็นไปค่อนข้างยากเนื่องจากความเสี่ยงการทํานานั้นมีต่อเนื่อง จำเป็นต้องจัดการด้วยตนเองเพื่อทุเลาเบาบางลงเท่านั้น

คำสำคัญ (Keywords): การบริหารความเสี่ยง; กระบวนการทํานา; เกษตรกร

Abstract

The purposes of research aim to study were risks in the process of farming of famers and risk management in the process of farming of famers. For qualitative research. The data were collected by using a set of in-depth interviews with 20 key informants including; Farmers with a farming profession, and a farming promoter. The findings were presented in analysis Description. The research results were found that: 1. Risks in the process of farming of famers; found that 1) Risks in the preparation stage; from injections to kill grass become toxic residues. The farm is damaged by trampled cattle and enemy animals, unable to dig holes in the water, plowing and raking is required, damaged of seed/seedlings, and defective tools must be procured, defective equipment, lack of investment and labor shortage. 2) Risks in the cultivation stage; if rains after sowing resulted in rotten rice seeds, seedling removal and planting must be careful. If the roots are lacking, the rice plants will rot dead. 3) Risks in the maintenance; monitoring of pests that eat rice seedlings and eliminate weeds by chemical injection. 4) Risks in harvesting; rice harvesters that result in soil tightness and burning of rice cobs to become polluted, while manual harvesting takes a long time until rice is damaged. 5) Risks in the storage; from the rice harvester, the rice is relatively moist and vulnerable to mold, In case of harvesting by hand, it can be easily maintained, not moldy, just keep it away from moisture, insects and animals. 2. Risk management in the process of farming of famers; found that 1) Risk acceptance such as choosing manure/compost to replace chemical fertilizers, prepare for flooding, drought and pests by solve problems according to urgency. 2) Risk reduction to reduce the use of fertilizers or reduce the consumption of chemicals to minimize side effects. 3) Risk sharing to spread more farm areas, use chemicals safely and take care of them together to prevent pests from destroying rice fields. 4) Risk avoidance to quite difficult due to the ongoing risks of farming and it only needs to be managed manually to mitigate.

Keywords: Risk Management; The Process of Farming; Famers

บทนำ (Introduction)

ประเทศไทยมีลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศที่อุดมสมบูรณ์เหมาะสมแก่การทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพทำนาที่มีความสำคัญ ซึ่งที่ผ่านมาชาวนาส่วนใหญ่ยังมีความยากจน และมีรายได้้น้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับอาชีพอื่น ๆ จากการสำรวจพบว่า ขนาดการถือครองที่ดินของชาวนามีแนวโน้มลดลง ต้นทุนการผลิตข้าวแต่ละประเภทมีต้นทุนเพิ่มขึ้น และมีต้นทุนการผลิตข้าวชนิดต่าง ๆ ซึ่งต้นทุนการผลิตข้าวจะสูงขึ้นทุกปี ในขณะที่ผลตอบแทนสุทธิของชาวนามีแนวโน้มลดลง รวมทั้งเกษตรกรมีขนาดหนี้สินเพิ่มขึ้น (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557) ในด้านแรงงานพบว่า แรงงานรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคเกษตรน้อยลง ส่งผลให้อายุเฉลี่ยของแรงงานภาคเกษตรสูงขึ้น (กรวิทย์ ตันศรี, ม.ป.ป.) เนื่องจากอาชีพชาวนาเป็นอาชีพที่มีความเสี่ยงสูงจากภัยธรรมชาติ ได้แก่ ฝนแล้ง น้ำท่วม ฯลฯ นอกจากปัญหาความเสี่ยงทางด้านภัยธรรมชาติแล้วยังมีปัญหาอื่น ๆ ที่ทำให้ชาวนาไทยไม่สามารถยกระดับความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นได้ อีกทั้งหนี้สินของเกษตรกรเพิ่มขึ้นขณะที่รายได้ลดลง ซึ่งเป็นผลมาจากสินค้าเกษตรมีราคาสูงขึ้นมากอย่างผิดปกติ และเกษตรกรได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ เกษตรกรเริ่มมีปัญหาหนี้สินและหันไปพึ่งพาเงินนอกระบบมากขึ้น เป็นสิ่งที่น่ากังวลต่อความสามารถพึ่งพาตัวเองของเกษตรกรในอนาคต เนื่องจากต้องรับภาระต้นทุนค่าครองชีพที่สูงขึ้น (กลุ่มงานบริการวิชาการ 2 สำนักวิชาการ, 2558) อีกทั้งปัจจุบันการทำนาได้ปรับเปลี่ยนจากดั้งเดิมมาเป็นการทำนาโดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เน้นการผลิตเพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจโดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค การใช้ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า และฮอร์โมนในปริมาณที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี แต่ผลผลิตกลับมีคุณภาพต่ำ (กรมวิชาการเกษตร, 2558)

สำหรับหมู่ที่ 3 ตำบลท่าจั่ว อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากกรณีดังกล่าวมาข้างต้น สืบเนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่มีการทำนามาตั้งแต่อดีต มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาในกระบวนการทำนามาหลายชั่วอายุคน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงภูมิปัญญาดังกล่าวกลับลดลงตามสภาวะการณ์ปัจจุบัน เนื่องจากความเสี่ยงในการทำนาด้านต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกเข้ามาเป็นเงื่อนไขสำคัญที่เกษตรกรต้องแบกรับ เป็นผลให้เกษตรกรหลายคนต้องหยุดทำนาและหาอาชีพอื่นที่มีความเสี่ยงน้อยกว่า จนทำให้เหลือเกษตรกรที่มีอาชีพทำนาอยู่ในพื้นที่เพียงแค่ 20 คนเท่านั้น (ราย ชำนาญคำ, 2559) จากข้อค้นพบทางวิชาการพบว่า ความเสี่ยงในขั้นเตรียม ขึ้นเพาะปลูก ขึ้นดูแลรักษา ขึ้นเก็บเกี่ยว และขึ้นเก็บรักษาผลผลิต (กองวิจัยและพัฒนาข้าว, ม.ป.ป.) ซึ่งเทียบเคียงได้ในงานวิจัยของมัทนิ สงวนเสริมศรี (2550) พบว่า ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ รวมถึงความเสี่ยงโดยเริ่มต้นของการปลูกข้าว ได้แก่ ปัญหาราคาปุ๋ยและปัญหาสารเคมี ความเสี่ยงในขั้นตอนการเตรียม การดูแลรักษา ส่วนปัญหาราคาข้าวตกต่ำที่ส่งผลต่อการเก็บเกี่ยวและการรักษาผลผลิต และสอดคล้องกับข้อค้นพบของชนาใจ หมื่นไธสง (2562) ที่กล่าวถึงปัญหาต่าง ๆ ในการทำนา เช่น ปัญหาด้านการผลิต ได้แก่ ด้านปัญหาปุ๋ยเคมี ปัญหาด้านแรงงาน

และปัญหาสภาพดินฟ้าอากาศ รวมถึงปัญหาด้านการจัดการ ปัญหาหนี้สิน และปัญหาด้านการตลาด ได้แก่ การกดราคา และราคาข้าวตกต่ำ

จากความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร จึงจำเป็นต้องมีการบริหารความเสี่ยงให้อยู่ในระดับที่เกษตรกรยอมรับได้โดยไม่ลำบากจนเกินไป ซึ่งการจัดการความเสี่ยงมีหลายวิธี ได้แก่ การยอมรับความเสี่ยง เนื่องจากไม่คุ้มค่าในการจัดการ การลด/การควบคุมความเสี่ยง เป็นการปรับปรุงระบบการทำงานหรือออกแบบวิธีการทำงานใหม่เพื่อลดผลกระทบ การกระจายความเสี่ยง/การโอนความเสี่ยงเป็นการกระจายหรือถ่ายโอนความเสี่ยงให้ผู้อื่นช่วยแบ่งความรับผิดชอบ และการหลีกเลี่ยงความเสี่ยงเป็นการจัดการความเสี่ยงที่อยู่ในระดับมาก และไม่อาจยอมรับได้ (สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ, 2560) สอดคล้องกับงานวิจัยที่สามารถเทียบเคียงได้ของรำไพ ประสานธำรงศิริ, กอบกุล วิศิษฐ์สรศักดิ์, ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์ และไชยรัตน์ เพ็ชรชลาณวัฒน์ (2560) พบว่า การจัดการความเสี่ยงเกี่ยวกับการทำนา อันได้แก่ การเตรียมดิน การเตรียมเมล็ดพันธุ์ การลดการใช้ปุ๋ยเคมี การลดการใช้สารเคมี และการลดต้นทุนการผลิตไปใช้ในการทำนาของเกษตรกรในฤดูกาลต่อไป รวมถึงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเพื่อนำข้าวไปขายต่างพื้นที่ รวมถึงการวางแผนค่าใช้จ่ายในครัวเรือน โดยส่งเสริมให้สมาชิกในครัวเรือนหารายได้เสริมและลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน (ชนาใจ หมั่นไธสง, 2562)

จากความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเรื่อง การบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร หมู่ที่ 3 ตำบลท่าจั่ว อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และลงพื้นที่ภาคสนามในการแสวงหาข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร และการบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการยืนยันข้อมูลที่เกิดขึ้นโดยการวิจัยเชิงคุณภาพจะช่วยให้เข้าถึงข้อมูล และกลายเป็นงานศึกษาแรก ๆ หรืองานวิจัยตั้งต้นที่ศึกษาเชิงคุณภาพในเขตภาคใต้ เพื่อจะได้ทราบข้อมูลและข้อค้นพบที่เป็นประโยชน์ต่อการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีความเหมาะสม และเพื่อที่จะเป็นมาตรการในการป้องกันความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกรต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objective)

1. เพื่อศึกษาความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร หมู่ที่ 3 ตำบลท่าจั่ว อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาการบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร หมู่ที่ 3 ตำบลท่าจั่ว อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methods)

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview)

2. กลุ่มเป้าหมาย

ได้กำหนดสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล จำนวน 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรที่มีอาชีพทำนา จำนวน 16 คน ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการสุ่มเก็บข้อมูล โดยเลือกแบบเจาะจงเกษตรกรที่มีอาชีพทำนา ไม่ต่ำกว่า 10 ปี และยินดีให้ข้อมูล กลุ่มผู้ส่งเสริม และเกี่ยวข้องกับเกษตรกรที่มีอาชีพทำนา จำนวน 4 คน โดยเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 คน สมาชิกสภาเทศบาล จำนวน 2 คน และเกษตรอำเภอ จำนวน 1 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 4 ตอน ประกอบด้วย ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร ได้แก่ ความเสี่ยงขั้นเตรียม ความเสี่ยงขั้นเพาะปลูก ความเสี่ยงขั้นดูแลรักษา ความเสี่ยงขั้นเก็บเกี่ยว และความเสี่ยงขั้นเก็บรักษาผลผลิต ตอนที่ 3 การบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร ได้แก่ การยอมรับความเสี่ยง การลด/การควบคุมความเสี่ยง การกระจายความเสี่ยง/การโอนความเสี่ยง และการหลีกเลี่ยงความเสี่ยง และตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะ โดยมีขั้นตอนการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้ และนำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองเก็บข้อมูลเบื้องต้น จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมอีกครั้ง และนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลโดยอาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล โดยแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร ได้แก่ ความเสี่ยงขั้นเตรียม ความเสี่ยงขั้นเพาะปลูก ความเสี่ยงขั้นดูแลรักษา ความเสี่ยงขั้นเก็บเกี่ยว ความเสี่ยงขั้นเก็บรักษาผลผลิต และการบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร ได้แก่ การยอมรับความเสี่ยง การลด/การควบคุมความเสี่ยง การกระจายความเสี่ยง/การโอนความเสี่ยง และการหลีกเลี่ยงความเสี่ยง รวมถึงข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Resources) ได้แก่ ข้อมูลที่เป็นเอกสาร เช่น เอกสารของทางราชการ บทความ และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล และและตรวจสอบข้อมูล

ทำการวิเคราะห์ข้อมูล ศึกษาเอกสารร่วมในการวิเคราะห์ และตรวจสอบข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลจากหลาย ๆ แหล่งเพื่อหาข้อมูลที่เที่ยงตรง (Validity) เท่าที่จะกระทำได้ กรณีข้อมูลปฐมภูมิ ทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ข้อมูลเหล่านี้จะได้รับการตรวจสอบแบบสามเส้า ได้แก่ ตรวจสอบกับข้อมูลทางราชการ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทำนา หมู่ที่ 3 ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช และตรวจสอบโดยการพูดคุยกับผู้อาวุโสที่มีประสบการณ์เกี่ยวกับอาชีพทำนา ผู้มีประสบการณ์ตรง และผู้มีความรู้หลายๆ คน แล้วจึงจะสรุป กรณีข้อมูล

ทฤษฎี เช่น เอกสารว่าด้วยความเสี่ยง และการบริหารความเสี่ยง เอกสารว่าด้วยกระบวนการทำนา ได้แก่ ตรวจสอบด้วยวิธีการนำข้อความในเอกสารหลายเล่มมาสอบทานกัน เป็นต้น ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์มาเสนอข้อมูลในแบบเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Description) ประกอบด้วยการบรรยายขั้นตอน หรือวิธีการต่าง ๆ โดยนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย (Research Results)

ผลการวิจัยเรื่อง “การบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร หมู่ที่ 3 ตำบลท่าจั่ว อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา” โดยสามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยได้ ดังนี้

1. ความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร หมู่ที่ 3 ตำบลท่าจั่ว อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา

1.1 ความเสี่ยงในขั้นเตรียม ได้แก่ พื้นที่ เครื่องมือ เมล็ดพันธุ์ เงินลงทุนและแรงงาน ดังนี้

1.1.1 ความเสี่ยงในการเตรียมพื้นที่ในขั้นนี้เกษตรกรจะทำการเตรียมพื้นที่

1) การกำจัดหญ้าวัชพืชรอกจากแปลงนา โดยทั่วไปแล้วหญ้าวัชพืชที่พบจะประกอบด้วย กก หญ้าข้าวผี หญ้าขี้ และข้าวที่งอกจากการเก็บเกี่ยวในฤดูกาลก่อน ใช้วิธีการตัดกับเครื่องตัดหญ้า ปลอ่ยไว้ให้หญ้าที่ตัดแห้งจึงเผา บางก็ใช้วิธีฉีดยาฆ่าหญ้าชนิดเผาไหม้ ซึ่ง 2 วิธีนี้ ราก หรือกอหญ้าที่ฝังอยู่ในดินจะไม่ตาย และจะงอกมาใหม่หลังเกษตรกรว่านข้าวหรือปักดำไปแล้วทำให้เสียเวลาในการกำจัดหญ้าวัชพืชอีกครั้งและยากกว่าเดิม เพราะในแปลงนามีข้าวอยู่แล้วเกษตรกรบางรายจึงใช้วิธีการฉีดยาฆ่าหญ้าชนิดดูดซึม ซึ่งทำให้หญ้าวัชพืชตายไปถึงรากและไม่งอกขึ้นมาใหม่ แต่วิธีนี้เสี่ยงกับสารพิษตกค้างในนาข้าว คือ หากฉีดในปริมาณมาก ข้าวก็จะไม่เจริญเติบโตหรืออาจตายได้ ซึ่งแตกต่างจากในอดีตที่มีเพียงกก กระจุตหนู และผักตบชวา เนื่องจากในแปลงนามีน้ำขังตลอดปี เกษตรกรจึงมักจะใช้วิธีการถอน หรือการถอนควายทั้งฝูงให้ลงไปเหยียบย่ำในแปลงนา ทำให้หญ้าถูกเหยียบย่ำและจมลงไปในดิน วิธีนี้นอกจากเกษตรกรจะได้กำจัดหญ้าวัชพืชแล้ว ดินในแปลงนาก็จะมีลักษณะพร้อมจะหว่านหรือดำได้ทันที โดยไม่ต้องมีการไถพรวนอีก

2) ความเสี่ยงในการทำคันนา เกษตรกรจะต้องมีการทำคันนาเพื่อกักเก็บน้ำไว้ในแปลงนาทั่วไปแล้วมักมีขนาด กว้างประมาณ 30 เซนติเมตร สูงประมาณ 30 เซนติเมตร โดยการทำนาคันนานี้เกษตรกรจะมีการทำคันนาใหม่ในทุกฤดูกาลทำนา เนื่องจากการเหยียบย่ำของวัวและควายปล่อยทุ่งจำนวนมากนอกฤดูกาลทำนา คันนาที่ไม่ถูกวัวควายเหยียบย่ำก็จะมีลักษณะเป็นรูป หนูนา หรือ กบ ส่งผลให้เก็บกักน้ำไว้ไม่ได้เช่นกัน การทำ หรือซ่อมแซมคันนา หากไม่มากเกษตรกรมักจะทำเอง แต่หากต้องทำมากก็จะใช้รถแทรกเตอร์ดำเนินการไปพร้อม ๆ กับการไถ โดยคิดค่าจ้างในการทำคันนาประมาณเมตรละ 10 บาท โดยจะคิดนอกเหนือจากค่าจ้างไถหรือพรวน เกษตรกรบางรายเลือกที่จะไม่ทำคันนาใหม่ ด้วยเหตุเรื่องของเวลา หรือไม่มีค่าจ้าง ส่งผลให้เกิดความเสียหายในภายหลัง

3) ความเสี่ยงในการไถ และคราด (ตีพรวน) ในขั้นนี้ถือว่าเป็นขั้นตอนที่เชื่อได้ว่าหนักและเหนื่อยที่สุด เกษตรกรส่วนใหญ่จะใช้วิธีการว่าจ้างรถแทรกเตอร์ มาไถพรวนแปลงนาของตนเอง โดยแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรก เรียกว่า การไถ เกษตรกรมักใช้รถไถเดินตามติดหัวหมู หรือผาน ก่อนทำการคราด ทั่วไปแล้วการไถมี 2 วิธี คือ การไถแบบแห้ง เป็นไถแปลงนาแล้วตากหน้าดินไว้ประมาณ 2 สัปดาห์ เพื่อให้รากหญ้าวัชพืชตาย และการไถแบบน้ำ การไถแบบนี้เกษตรกรจะเปิดน้ำเข้านาของตนเองหลังจากกำจัดหญ้าวัชพืชเรียบร้อยแล้ว ระยะที่ 2 เรียกว่า การคราด (ตีพรวน) หลังจากไถเรียบร้อยแล้ว เกษตรกรจะใช้ “ขรุบ” หรือที่เกษตรกรเรียกว่า ลูกกลิ้ง ติดกับรถไถเดินตาม โดยใช้คราดนาเพื่อให้ดินละเอียด เกษตรกรบางรายเลือกที่จะจ้างรถแทรกเตอร์ อัตราค่าจ้างไถไร่ละประมาณ 400 ถึง 500 บาท และการคราดไร่ละ 700 ถึง 800 บาท เกษตรกรบางรายเลือกทั้งไถและพรวนด้วยตนเองด้วยรถไถเดินตาม บางรายจ้างไถด้วยรถแทรกเตอร์ ในการจ้างรถไถในแต่ละครั้ง เกษตรกรจะต้องติดต่อกับเจ้าของรถไว้เป็นเวลานาน เนื่องจากต้องรอตตามลำดับ และประเด็นสำคัญ คือ งานออกมามีความละเอียด เป็นที่ชื่นชอบของเกษตรกร หากติดต่อกำก็จะติดคิวนาน บ่อยครั้งที่การไถพรวนเสร็จไม่ทันการหว่านหรือดำ ส่งผลให้เกิดความเสียหายกับเมล็ดพันธุ์หรือกล้าข้าวที่ถอนไปดำแก่เกินไป ทำให้ข้าวไม่แตกกอ

1.1.2 ความเสี่ยงในการเตรียมเครื่องมือ ก่อนถึงฤดูกาลทำนา เกษตรกรจะสำรวจเครื่องมือในการทำนาให้อยู่ในสภาพสมบูรณ์และพร้อมใช้งาน เครื่องมือบางส่วนเกษตรกรจะซ่อมแซมได้ด้วยตนเอง เช่น จอบ มีดพรวน ในส่วนของเครื่องจักรกลทางการเกษตรที่ชำรุดหรือเสียหายจากเหตุการณ์น้ำท่วม เกษตรกรจะใช้วิธีการส่งช่างที่ชำนาญเพื่อซ่อมแซมเครื่องมือ เช่น รถไถ คันไถ คราด ขลุบ และเครื่องสูบน้ำ แต่มีบ่อยครั้งที่ซ่อมแล้วใช้งานไม่ได้ เนื่องจากเสียหายมากเกินไปหรือการส่งให้ช่างที่ไม่ชำนาญหรือโดนเอาเปรียบ ก็จำเป็นจะต้องส่งซ่อมใหม่หรือต้องจัดซื้อใหม่

1.1.3 ความเสี่ยงในการเตรียมเมล็ดพันธุ์ เกษตรกรมีการเตรียมเมล็ดพันธุ์ข้าวหลายวิธี เช่น เกษตรกรบางรายจะเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้เองจากฤดูกาลก่อน โดยเลือกจากแปลงข้าวที่มีสภาพสมบูรณ์ รวงใหญ่ เมล็ดเต็ม โดยใช้ “แกละ” ตัดที่คอรวงที่ลือรวงจนได้เต็มกำมือ จึงมัดเป็น “เลียง” วิธีนี้มีข้อเสีย คือ การกลายพันธุ์ของข้าว เนื่องจากเกษตรกรแต่ละรายจะปลูกข้าวต่างสายพันธุ์ เกษตรกรบางส่วนเลือกที่จะซื้อเมล็ดพันธุ์จากเพื่อนเกษตรกรด้วยกัน หรือซื้อจากร้านค้าที่จำหน่ายเมล็ดพันธุ์

1.1.4 ความเสี่ยงในการเตรียมเงินลงทุน เกษตรกรมีความเสี่ยงในการเตรียมเงินทุน เนื่องจากต้องเตรียมเงินไว้เพื่อซื้อพันธุ์ข้าว ค่าไถพรวน ค่าถอน ค่าดำและค่าเกี่ยว ซึ่งเป็นเงินทุนที่ต้องหาไว้ทุกปี และหากบางปีไม่ได้เตรียมไว้ เมื่อถึงฤดูกาลทำนาก็ต้องหยิบยืมคนที่สามารถยืมได้เพื่อเป็นทุนหมุนเวียนก่อน

1.1.5 ความเสี่ยงในการเตรียมแรงงาน แรงงาน นับเป็นสิ่งจำเป็นในกระบวนการทำนาเป็นอย่างยิ่ง แม้ว่าปัจจุบันจะมีเครื่องจักรที่เป็นเครื่องทุ่นแรง แต่การเข้าถึงเครื่องจักรดังกล่าว อาจ

ทำได้ไม่ทั่วถึงนักเป็นเพราะเครื่องจักรที่มีบริการน้อย ไม่ครบทุกกระบวนการของการทำนา รวมถึงต้องใช้ต้นทุนที่สูงขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรยังต้องพึ่งพาแรงงานคนเป็นส่วนใหญ่ในกระบวนการทำนา ความเสี่ยงในการเตรียมแรงงานในกระบวนการทำนาสามารถแบ่งเป็น 2 ประการ ได้แก่ 1. แรงงานจากตัวเกษตรกรและครอบครัว พบว่า สมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะลูก ๆ ของเกษตรกร ไม่ชอบทำนา ต่างหันมารับจ้างนอกภาคการเกษตรเป็นจำนวนมาก เมื่อถึงฤดูกาลทำนาจึงไม่มีแรงงานที่จะคอยช่วยเหลือ หรือแม้แต่ตัวเกษตรกรเองบางครั้งมีปัญหาเรื่องสุขภาพมรเร้าในฤดูกาลทำนา จึงไม่มีความสามารถที่จะทำนาได้ 2. แรงงานจากการจ้าง การจ้างแรงงานในการทำนา ในปัจจุบันมีจำนวนน้อยลงอย่างยิ่ง เพราะมองว่าเป็นงานหนัก เหนื่อย ร้อน เมื่อเทียบกับการรับจ้างในอาชีพอื่น หรือนอกภาคการเกษตร ส่วนที่ยังคงรับจ้างทำนาก็มีจำนวนน้อยลง บางครั้งต้องจัดคิวเพื่อลงนาในแปลงต่าง ๆ จนเป็นเหตุให้การไถ่ค่าแรงเกิดขึ้น

1.2 ความเสี่ยงในขั้นตอนการเพาะปลูก ได้แก่ ความเสี่ยงในการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว ความเสี่ยงในการถอนต้นกล้าข้าวและการดำนา ดังนี้

1.2.1 ความเสี่ยงในการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว การหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวมีความเสี่ยงเนื่องจากจะต้องเตรียมพื้นที่สำหรับหว่านให้เหมาะสำหรับการทำนาก่อน โดยเฉพาะก่อนการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวจะต้องผ่านการแช่น้ำ โดยการหว่านแบบหว่านแห้งผลผลิตจะเจริญเติบโตเต็มที่และสมบูรณ์ จากนั้นจึงหว่านไว้เต็มแปลงนา จึงจะได้ผลผลิตในปริมาณที่ต้องการ เมื่อถึงฤดูกาลทำนา เกษตรกรที่เตรียมเมล็ดพันธุ์ไว้จากฤดูกาลก่อน จะนำเสียงข้าวมาวนวด โดยใช้เท้าเหยียบขยี้จนเมล็ดข้าวหลุดออกจากรวงจนหมด แล้วนำไปใส่กระสอบก่อนจะนำกระสอบเมล็ดพันธุ์ไปแช่น้ำไว้ 2 คืน การเพาะเมล็ดพันธุ์ จะต้องหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าวทิ้งไว้ประมาณ 1 เดือน เพื่อให้เมล็ดพันธุ์ออกเป็นต้นกล้าและรอให้ต้นกล้าโตเต็มที่ จึงจะนำต้นกล้ามาดำได้ การหว่านที่ดี จะทำหลังไถพรวนเสร็จและควรจะเว้นระยะไว้ 1 คืน เพื่อให้โคลนในแปลงนาแข็งตัว เกษตรกรจะสูบน้ำออกหมดก่อนถึงขั้นตอนการหว่าน โดยการหว่านจะใช้การหว่านแบบแห้ง เพื่อให้ได้ต้นกล้าที่สมบูรณ์ ในขั้นนี้เกษตรกรต้องพบกับความเสี่ยง เช่น เมล็ดพันธุ์ข้าวเน่าจากฝนที่ตกมาหลังจากการหว่าน เกษตรกรจะต้องนำถังน้ำมาตักน้ำหรือใช้วิธีการสูบน้ำออกจากแปลงนาเพื่อป้องกันไม่ให้เมล็ดพันธุ์ข้าวเน่า มีเช่นนั้นก็ต้องหว่านใหม่ทั้งหมด ต่อมาคือ ความเสี่ยงเกี่ยวกับต้นกล้าก่อนการถอน เนื่องจากต้นกล้าเน่า นก หนู ปู หอยกิน และการเกิดโรค ได้แก่ โรคใบหยิก โรคใบแห้ง และโรคไหม้

1.2.2 ความเสี่ยงในการถอนต้นกล้าข้าวและการดำนา การถอนต้นกล้าข้าวจะใช้ลักษณะการถอนแบบที่ละต้นเพื่อลดความเสียหายของต้นกล้า ทำให้การถอนต้นกล้าข้าวค่อนข้างจะสำคัญเนื่องจากจะต้องใช้ความระมัดระวังอย่างมาก จากนั้นจึงรวมต้นกล้าข้าวเป็นกำ (ต้นกล้าข้าวหลาย ๆ ต้น มัดรวมกัน) เพื่อลดปัญหาการบอบช้ำของต้นกล้าข้าว และไม่เหี่ยวเร็วเกินไปทิ้งไว้ 1 คืน หลังจากนั้นนำไปดำ ในการดำนาและถอนกล้าจะใช้จำนวนคน 2-3 คน ต่อแปลงนา 10 ไร่ ช่วยให้ประหยัดเวลาในการดำนา และเพื่อไม่ให้ต้นกล้าข้าวลึบหรือไม่สมบูรณ์

1.3 ความเสี่ยงในขั้นตอนการดูแลรักษา ได้แก่ ความเสี่ยงในการดูแลรักษาต้นกล้าข้าวในแปลงนาและความเสี่ยงจากปุ๋ย และสารเคมีในนาข้าว ดังนี้

1.3.1 ความเสี่ยงจากการดูแลรักษาต้นกล้าข้าวในแปลงนา การดูแลรักษาต้นกล้าข้าวที่อยู่ในแปลงนาข้าวหลังจากการดำนาต้องดูแลให้พ้นจากแมลงศัตรู หรือแม้แต่หอยบางชนิดที่กัดกินต้นกล้าข้าวจนเกิดความเสียหายหรือทำให้ต้นกล้าข้าวไม่สามารถเจริญเติบโตได้เต็มที่ รวมถึงต้องดูแลศัตรูบางชนิดที่กินต้นกล้าข้าว เช่น นกปากห่างหรือนกชนิดอื่น ๆ หรือแม้กระทั่งเมล็ดข้าวเมื่อข้าวออกรวงจนทำให้เสียหาย การดูแลรักษากล้าข้าวจะต้องดูแลรักษาให้ห่างจากหนอนกอ เพี้ยกระโดด โดยการใช้ยาปฏิชีวนะสำหรับกำจัดศัตรูพืชชนิดทั้งหมดทุกแปลงในทุกปี นอกจากนั้นยังมีหญ้าวัชพืช เช่น หญ้ามัน หญ้ากอ กก ผักตบชวา ที่ต้องกำจัดออกจากแปลงนาให้หมด

1.3.2 ความเสี่ยงจากปุ๋ย และสารเคมีในนาข้าว การใช้ปุ๋ยหรือสารเคมีฉีดพ่นเพื่อการบำรุงรักษา และป้องกันแมลงศัตรูต้นกล้าข้าว รวมถึงการใช้ปุ๋ยเคมีผสมเพิ่มเติมในการบำรุงต้นกล้าข้าว เพราะการถอนต้นกล้าข้าวมาปัก (ดำนา) ในแปลงนาเพื่อให้ต้นกล้าข้าวตั้งต้นได้เร็วขึ้น ซึ่งต่างจากอดีต ไม่มีมียา (ปุ๋ยอินทรีย์ตามธรรมชาติ) ทั้งนี้การใช้ปุ๋ยเคมีจะช่วยให้บำรุงการเจริญเติบโตของต้นกล้าข้าวเป็นหลักไปจนถึงการเก็บเกี่ยว

1.4 ความเสี่ยงในขั้นเก็บเกี่ยว ได้แก่ ความเสี่ยงในการเก็บเกี่ยวด้วยรถเกี่ยวข้าวและความเสี่ยงในขั้นเก็บเกี่ยวด้วยมือ ดังนี้

1.4.1 ความเสี่ยงในขั้นเก็บเกี่ยวด้วยรถเกี่ยวข้าว เนื่องจากการเก็บเกี่ยวด้วยรถเกี่ยวข้าวจะสะดวกและรวดเร็ว แต่จะทำให้ดินแน่นกว่าปกติเนื่องจากน้ำหนักของรถ ทำให้การไถนาในครั้งต่อไปทำได้ยากขึ้น ทั้งนี้เมื่อรถเกี่ยวข้าวเสร็จจะเหลือซังข้าวไว้และเกษตรกรบางคนจะนำไปเป็นอาหารสัตว์ เกษตรกรส่วนใหญ่จะเลี้ยงไว้ เช่น วัวบ้าน (วัวสายพันธุ์ภาคใต้) ซึ่งวัวบ้านจะกินหญ้าสดไม่กินซังข้าว เกษตรกรบางรายใช้วิธีการเผาทิ้ง ซึ่งกลายเป็นมลพิษทางอากาศ

1.4.2 ความเสี่ยงในขั้นเก็บเกี่ยวด้วยมือ การเก็บเกี่ยวด้วยมือนั้นจะไม่เหลือซังข้าว แต่การเก็บเกี่ยวด้วยคนจำนวนน้อยจะใช้เวลานานมากกว่าปกติ โดยในพื้นที่ส่วนใหญ่จะร่วมกันเก็บเกี่ยวด้วยมือ จาก “รวง” กลายเป็น “เลียง” (รวงข้าวจำนวนหลาย ๆ รวงมัดรวมกันเรียกว่าเลียง) โดยใช้แกละและเคียว จะได้ผลดีกว่า และสร้างวัฒนธรรม “การขอแรง” เพื่อเพิ่มความรวดเร็วในการเก็บเกี่ยวจากความร่วมมือจากหลาย ๆ คน เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จ เจ้าของแปลงนาจะหุงข้าวและทำกับข้าวเพื่อเลี้ยงขอบคุณ

1.5 ความเสี่ยงในขั้นเก็บรักษาผลผลิตจากเก็บเกี่ยวด้วยรถเกี่ยวข้าว และความเสี่ยงในขั้นเก็บรักษาผลผลิตจากการเก็บเกี่ยวด้วยมือ ดังนี้

1.5.1 ความเสี่ยงในขั้นเก็บรักษาผลผลิตจากเก็บเกี่ยวด้วยรถเกี่ยวข้าว หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จจะได้ข้าวเปลือกค่อนข้างชื้น จำเป็นจะต้องตากข้าวเปลือกให้แห้งสนิทก่อน ใส่กระสอบและเก็บ

ไว้ในยุงข้าว หรือสถานที่เก็บ เนื่องจากหากข้าวเปลือกขึ้นจะทำให้ข้าวเปลือกขึ้นรา เสียหาย ขายไม่ได้ หรือไม่สามารถเก็บเป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวสำหรับปลูกต่อไป

1.5.2 ความเสี่ยงในขั้นเก็บรักษาผลผลิตจากการเก็บเกี่ยวกับมือ การเก็บเกี่ยวกับมือนั้น ไม่ต้องตากแดดเพราะเสียงข้าวไม่เกิดความชื้น อีกทั้งการดูแลรักษาได้ง่าย และไม่ขึ้นรา การเก็บรักษาเสียงข้าวไว้ในยุงข้าว หรือสถานที่เก็บ อีกทั้งสามารถเก็บโดยการใส่กระสอบ โดยนำเสียงข้าวมาพาด หรือนวดให้เหลือแต่เมล็ดข้าวเปลือก จึงนำมาใส่กระสอบป่านหรือกระสอบอาหารสัตว์ จากนั้นนำไปไว้ในยุงข้าว หรือสถานที่เก็บที่ปลอดภัยจากความชื้น แมลง และสัตว์ทุกประเภท

2. การบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร หมู่ที่ 3 ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

2.1 การยอมรับความเสี่ยง แม้ว่าความเสี่ยงจากกระบวนการทำนาค่อนข้างสูงแต่เกษตรกรก็สามารถยอมรับวิธีการแก้ปัญหา คือ การเลือกใช้ปุ๋ยหรือลดปริมาณการใช้สารเคมี เช่น ใช้ปุ๋ยคอก หรือปุ๋ยหมัก เป็นต้น เพื่อทดแทนปุ๋ยเคมีและลดต้นทุนการผลิตอีกด้วย รวมถึงเมื่อเกิดปัญหาในแปลงนาที่ต้องพยายามยอมรับกับปัญหาที่เกิดขึ้นและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ และเป็นขั้นตอนตามความเร่งด่วนของแต่ละปัญหาเพื่อไม่ให้เกิดภาวะเครียดในระยะเวลาของการทำนา การยอมรับความเสี่ยงเกิดขึ้น เมื่อเกษตรกรวิเคราะห์แล้วเห็นว่าไม่มีวิธีการจัดการความเสี่ยงที่เหมาะสม เนื่องจากต้นทุนการจัดการความเสี่ยงสูงกว่าผลตอบแทนที่จะได้รับ อาจต้องยอมรับความเสี่ยง แต่ได้มีมาตรการติดตามอย่างใกล้ชิดเพื่อรองรับผลที่จะเกิดขึ้น ความเสี่ยงโดยรวมของอาชีพทำนานั้น ส่วนใหญ่จะพบจากปัญหาร้ายพิบัติ คือ ปัญหาน้ำท่วมและภัยแล้ง เพราะระบบระบายน้ำในท้องถิ่นยังไม่มีดี จนทำให้เกิดความเสี่ยงในทุก ๆ ปี และยังมีความเสี่ยงจากศัตรูพืช เช่น นก ปู หอยเชอรี่ หนูและแมลง ทำความเสียหายมากพอสมควร แม้ว่าเกษตรกรจะมีความพยายามเพียงใด ก็อาจจะกำจัดปัญหาที่เกิดขึ้นได้

2.2 การลด/ควบคุมความเสี่ยง ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จะเกิดจากการใช้ปุ๋ยหรือสารเคมีมากเกินไปจนเกินปริมาณที่ต้นข้าวจะรับได้ทำให้ผลผลิตข้าวออกรวงไม่เต็มเมล็ด ซึ่งเป็นผลข้างเคียงของความเสียหายในพื้นที่เดียวกัน อีกทั้งจะมีปัญหาเกี่ยวกับหอยชนิดต่าง ๆ มากัดกินข้าวในแปลงนา จึงจำเป็นต้องจ่ายค่าดูแลรักษาแปลงนาเพิ่มขึ้นเพื่อที่จะทำให้ลดปัญหา การลดหรือควบคุมความเสี่ยงเกษตรกรพยายามลดความเสี่ยงโดยการเพิ่มเติมหรือเปลี่ยนแปลงขั้นตอนบางส่วนของกิจกรรมหรือโครงการที่นำไปสู่เหตุการณ์ที่เป็นความเสี่ยง รวมถึงการลดความน่าจะเป็นของเหตุการณ์ที่เป็นความเสี่ยง

2.3 การกระจายความเสี่ยงหรือโยนความเสี่ยง การที่จะทำให้ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นนั้นลดลงหรือควบคุมความเสี่ยงได้ ซึ่งสามารถทำได้ยากมาก จำเป็นต้องช่วยกันการลด/ควบคุมความเสี่ยงหลาย ๆ ครอบครัวโดยการกระจายพื้นที่ทำนาให้จำนวนมากขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่ประสบปัญหาเกี่ยวกับหอยชนิดต่าง ๆ ที่กัดกินต้นกล้าข้าว เนื่องจากหอยชนิดต่าง ๆ จะพัดมากับน้ำ โดยจะใช้วิธีการ

กำจัด คือ การใช้ยา หรือสารเคมี และควบคุมไม่ให้ไปกัดกินข้าวในแปลงนา ทั้งนี้หน่วยงานภาครัฐควรเข้าไปดูแล อบรมและสอนวิธีการป้องกัน และกำจัดศัตรูของต้นข้าวให้กับเกษตรกร เป็นการกระจาย หรือถ่ายโอนความเสี่ยงให้ผู้อื่นช่วยแบ่งความรับผิดชอบไป เป็นการยกภาระในการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์ที่เป็นความเสี่ยงและการจัดการกับความเสี่ยงให้ผู้อื่น มิได้เป็นการลดความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น โดยภาพรวมของการกระจายความเสี่ยงจะช่วยให้ช่วยกันหลาย ๆ คนในการทำนา จึงต้องช่วยกันในพื้นที่โดยการขยายพื้นที่เพื่อลดความเสียหาย

2.4 การหลีกเลี่ยงความเสี่ยง การหลีกเลี่ยงความเสี่ยงในการทำนาเป็นไปได้ค่อนข้างยาก สืบเนื่องจากปัญหาในการทำนานั้นจะมีมาโดยตลอดเวลาจึงจำเป็นต้องดูแลรักษาข้าวในแปลงนาด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ การหลีกเลี่ยงความเสี่ยงเป็นไปได้เพียงเพื่อให้ปัญหานั้นทุเลาเบาบางลงเท่านั้น เพราะการทำนาในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงจะต้องใช้ทุนมากกว่าเดิม ซึ่งหน่วยงานภาครัฐต้องเข้าไปให้ความรู้ สนับสนุน และดูแลให้ดีขึ้น เป็นการจัดการความเสี่ยงที่อยู่ในระดับสูงมากและหน่วยงานไม่อาจยอมรับได้ ทำให้เกษตรกรหลายคนหยุด หรือยกเลิกการทำนา

อภิปรายผลการวิจัย (Research Discussion)

ผลการวิจัยเรื่อง “การบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร หมู่ที่ 3 ตำบลท่าจี่ อำเภอมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช” มีประเด็นที่น่าสนใจ ผู้นิพนธ์นำมาอภิปราย ดังนี้

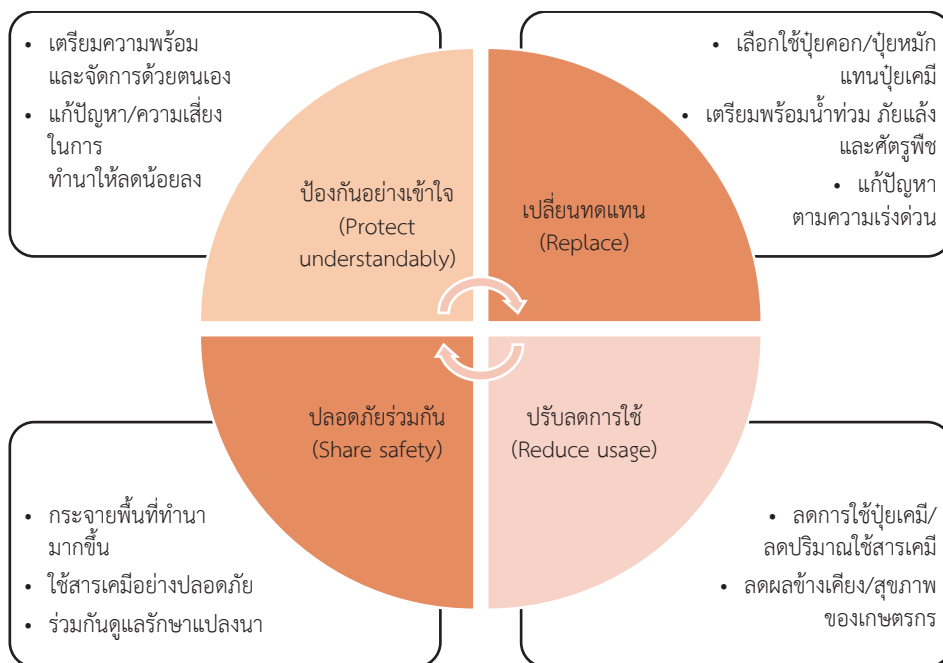
1. ความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร พบว่า 1) ความเสี่ยงในขั้นเตรียม จากการฉีดยาฆ่าหญ้าชนิดดูดซึมกลายสารพิษตกค้างในนาข้าว คำนวณเสียหายจากวัวควายเหยียบย่ำและสัตว์ศัตรูพืช เช่น หนูและหนูนา ทำให้เก็บขังน้ำไม่ได้ ส่วนการไถและคราดจำเป็นต้องจ้าง ทำให้ล่าช้าเนื่องจากต้องรอคิวนาส่งผลต่อเมล็ดพันธุ์/ต้นกล้าข้าวเสียหาย อีกทั้งเครื่องมือไม่พร้อมใช้งาน ชำรุด หรือต้องจัดใหม่ ส่วนเมล็ดพันธุ์กลายพันธุ์ได้ง่ายเนื่องจากเกษตรกรแต่ละรายจะปลูกข้าวต่างสายพันธุ์กัน รวมถึงเงินลงทุน หากไม่พอต้องกู้ยืม และขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากลูกหลานไม่ชอบทำนา เพราะมองว่าเป็นงานหนัก เหนื่อยและร้อน เมื่อเทียบกับอาชีพอื่นนอกภาคการเกษตร จึงต้องจ้างแรงงานรับจ้างที่มีจำนวนน้อย และเกิดการโกงค่าจ้าง 2) ความเสี่ยงในขั้นตอนการเพาะปลูก จากการหว่านเมล็ดพันธุ์ข้าว หากฝนตกหลังการหว่านทำให้เมล็ดพันธุ์ข้าวเน่าจึงต้องหว่านใหม่ทั้งหมดและการถอนต้นกล้าข้าวและและการดำนาต้องระมัดระวังอย่าให้รากขาด 3) ความเสี่ยงในขั้นการดูแลรักษาต้องเฝ้าสัตว์ศัตรูพืช เช่น แมลง นก ฯลฯ กัดกินต้นกล้าข้าวเสียหาย ส่วนพืชศัตรู เช่น หญ้ามัน หญ้ากอ กก ผักตบชวา ฉีดสารเคมีกำจัด ใช้ปุ๋ยหรือสารเคมีพ่นบำรุง และป้องกันแมลงศัตรู 4) ความเสี่ยงในขั้นเก็บเกี่ยว หากเก็บเกี่ยวด้วยรถเกี่ยวข้าวส่งผลให้ดินแน่นกว่าปกติ และเผาซึ่งข้าวกลายเป็นมลพิษทางอากาศ ส่วนเก็บเกี่ยวด้วยมือ ใช้เวลานานจนบางครั้งข้าวเสียหาย 5) ความเสี่ยงในขั้นเก็บรักษาผลผลิต หากเก็บรักษาข้าวจากเก็บเกี่ยวด้วยรถเกี่ยวข้าวได้ข้าวเปลือกค่อนข้างชื้นมาก และเสี่ยงขึ้นรา จำเป็นต้องตากให้แห้งก่อน ส่วนเก็บรักษาผลผลิตจากการเก็บเกี่ยวด้วยมือ ไม่ต้องตากแดดซ้ำ ดูแลได้ง่าย และไม่ขึ้นรา เพียงเก็บให้ห่างจาก

ความชื้น แมลง และสัตว์ สอดคล้องกับงานวิจัยของมัทนี สงวนเสริมศรี (2550) พบว่า ปัญหาและอุปสรรคของการปลูกข้าว ได้แก่ ปัญหาราคาปุ๋ย ปัญหาสารเคมี ปัญหาราคาข้าวตกต่ำ และสอดคล้องกับงานวิจัยของชนาใจ หมื่นไธสง (2562) พบว่า ปัญหาด้านการผลิต ได้แก่ ด้านปัญหาปุ๋ยเคมี ปัญหาด้านแรงงาน และปัญหาสภาพดินฟ้าอากาศ ปัญหาด้านการจัดการ ปัญหาหนี้สิน และปัญหาด้านการตลาด ซึ่งงานวิจัยทั้งสองชิ้นงานล้วนแต่เป็นความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกรทั้งสิ้น ประกอบกับกรมวิชาการเกษตร (2558) ได้ให้ข้อมูลอีกว่า การทำนาได้ปรับเปลี่ยนจากการทำนาแบบดั้งเดิมมาเป็นการทำนาสมัยใหม่ที่เน้นการผลิตเพื่อผลทางเศรษฐกิจโดย “ไม่คำนึงถึงความปลอดภัย” ของผู้บริโภค เช่น ใช้ทั้งปุ๋ยเคมี ยาฆ่าหญ้า และฮอร์โมนเพิ่มผลผลิต แต่ผลผลิตที่ได้ “มีคุณภาพต่ำ” มีการใช้สารเคมีในปริมาณมากและสารเคมีที่ใช้ตกค้างในผลผลิตทางการเกษตร และมีปริมาณเพิ่มขึ้นทุกปี

2. การบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร หมู่ที่ 3 ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า 1) การยอมรับความเสี่ยงในลักษณะ “เปลี่ยนทดแทน” เช่น เลือกใช้ปุ๋ยคอก/ปุ๋ยหมักทดแทนปุ๋ยเคมี เตรียมพร้อมปัญหาน้ำท่วม ภัยแล้ง และศัตรูพืช โดยยอมรับวิธีการแก้ปัญหาไปตามความเร่งด่วน 2) การลด/ควบคุมความเสี่ยง เช่น ลดการใช้ปุ๋ยหรือลดปริมาณการใช้สารเคมี ซึ่งเป็นไปในลักษณะ “ปรับลดการใช้” เพื่อลดผลข้างเคียงและความเสียหาย 3) การกระจายความเสี่ยง/โอนความเสี่ยง เป็นการกระจายพื้นที่ทำนาให้มากขึ้น ใช้สารเคมีอย่างปลอดภัยในลักษณะ “ปลอดภัยร่วมกัน” และดูแลร่วมกันเพื่อป้องกันศัตรูศัตรูทำลายนาข้าว 4) การหลีกเลี่ยงความเสี่ยง เป็นไปค่อนข้างยากเนื่องจากปัญหาการทำนามีต่อเนื่อง จำเป็นต้องจัดการด้วยตนเอง และ “ป้องกันอย่างเข้าใจ” เพื่อให้ปัญหาข้างต้นทุเลาเบาบางลงเท่านั้น สอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ (2560) พบว่า การจัดการความเสี่ยงมีหลายวิธี ได้แก่ การยอมรับความเสี่ยง เนื่องจากไม่คุ้มค่าในการจัดการควบคุม พร้อมทั้งการลด/การควบคุมความเสี่ยงให้อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ อีกทั้งกระจายความเสี่ยงหรือถ่ายโอนความเสี่ยงให้ผู้อื่นช่วยแบ่งความรับผิดชอบและหลีกเลี่ยงความเสี่ยงเป็นการจัดการความเสี่ยงที่อยู่ในระดับมาก และไม่อาจยอมรับได้ จึงยกเลิกสิ่งนั้นไป และสอดคล้องกับงานวิจัยของราไพ ประสานธารศิริ, กอบกุล วิศิษฐ์สรศักดิ์, ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์ และไชยรัตน์ เพ็ชรชลา นุวัฒน์ (2560) พบว่า การจัดการความเสี่ยงเกี่ยวกับการทำนา ตั้งแต่เตรียมดิน เตรียมเมล็ดพันธุ์ ลดการใช้ปุ๋ยเคมี ลดการใช้สารเคมี และลดต้นทุนการผลิต ซึ่งงานวิจัยทั้งสองชิ้นงานต้องมีหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานเอกชนเข้าไปให้ความรู้และสนับสนุนการบริหารความเสี่ยงอย่างถูกต้อง สอดคล้องกับงานวิจัยของชนาใจ หมื่นไธสง (2562) พบว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องส่งเสริมรวมกลุ่มเป็นเครือข่าย ส่งเสริมการวางแผนค่าใช้จ่าย ส่งเสริมให้สมาชิกในครัวเรือนหารายได้เสริม และลดค่าใช้จ่าย ซึ่งบ่งชี้ถึงการบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกรเป็นไปในลักษณะ 4 ป. ได้แก่ “เปลี่ยนทดแทน ปรับลดการใช้ ปลอดภัยร่วมกัน และป้องกันอย่างเข้าใจ” เพื่อที่จะเป็นมาตรการในการป้องกันความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกรต่อไป

องค์ความรู้ใหม่

จากผลวิจัยทำให้ทราบว่า การบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ ดังแผนภูมิที่ 2 ดังนี้

แผนภูมิ 2 การบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร
หมู่ที่ 3 ตำบลท่าจี้ว อำเภอมะนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากแผนภูมิ 2 พบว่า การบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกรเป็นไปในลักษณะ 4 ป. รายละเอียด ดังนี้

1. เปลี่ยนทดแทน (Replace) เป็นการยอมรับความเสี่ยง โดยการเลือกใช้ปุ๋ยคอก/ปุ๋ยหมักทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี ในขณะเดียวกันก็มีการเตรียมพร้อมสำหรับปัญหาน้ำท่วม ภัยแล้งและศัตรูพืช ใช้วิธีการแก้ปัญหาไปตามความเร่งด่วนของปัญหานั้น ๆ

2. ปรับลดการใช้ (Reduce usage) เป็นการลดและการควบคุมความเสี่ยง โดยลดการใช้ปุ๋ยเคมีและลดปริมาณการใช้สารเคมี ทั้งนี้เพื่อลดผลข้างเคียงและความเสียหายในนาข้าว รวมถึงสุขภาพของเกษตรกร

3. ปลอดภัยร่วมกัน (Share safety) เป็นการกระจายความเสี่ยงและกระจายพื้นที่ทำนาให้มากขึ้น อีกทั้งยังต้องใช้สารเคมีอย่างปลอดภัย และร่วมกันดูแลรักษาแปลงนาให้ปลอดภัยจากสัตว์ศัตรูที่ทำลายนาข้าว

4. ป้องกันอย่างเข้าใจ (Protect understandably) เป็นการหลีกเลี่ยงความเสี่ยง แม้เป็นไปได้ยากจึงจำเป็นต้องเตรียมความพร้อม และจัดการด้วยตนเองเพื่อแก้ปัญหา/ความเสี่ยงในการทำนาให้ลดน้อยลง

ข้อเสนอแนะการวิจัย (Research Suggestions)

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเข้าไปให้ความรู้และสนับสนุน เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร ควรเข้าไปให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้สารเคมีอย่างถูกวิธีและปลอดภัย สำนักงานพัฒนาชุมชนควรเข้าไปส่งเสริมการทำนาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อลดทุนการทำนา เป็นต้น

1.2 สามารถนำองค์ความรู้ใหม่ในลักษณะ 4 ป. ได้แก่ “เปลี่ยนทดแทน ปรับลดการใช้ ปลอดภัยร่วมกัน และป้องกันอย่างเข้าใจ” ไปปรับใช้ในพื้นที่ที่มีความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกรกับชุมชนอื่น ๆ

1.3 ควรใช้เทคนิคการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงสถิติและข้อมูลเชิงปรากฏการณ์ประกอบกัน

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรเปรียบเทียบการบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกรกับชุมชนอื่น ๆ เพื่อทำความเข้าใจในความเหมือน หรือความแตกต่าง รวมถึงแนวโน้มในการปรับตัวของชุมชนนั้น ๆ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่เป็นประโยชน์หรือโครงการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีความเหมาะสมต่อไป

2.2 ควรศึกษาประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารความเสี่ยงในกระบวนการทำนาของเกษตรกร เช่น การปรับตัวของชาวนา การสืบทอดอาชีพชาวนา เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง (References)

กรมวิชาการเกษตร. (2558). ยุทธศาสตร์ข้าวไทยด้านการผลิต ฉบับที่ 3 ปี 2558-2562.

กรุงเทพฯ : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.

กรวิทย์ ตันศรี. (ม.ป.ป.). รายงานกับการเปลี่ยนแปลงของภาคการเกษตรไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.bot.or.th/Thai/EconomicConditions/Thai/Northeast/Research/DocLib_Research/04-Labor%20with%20Agri%20Changing.pdf [26 ธันวาคม 2560].

กลุ่มงานบริการวิชาการ 2 สำนักวิชาการ. (2558). การปฏิรูปชาวนาไทย. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://library2.parliament.go.th/ebook/content-issue/2557/hi2557-003.pdf> [26 ธันวาคม 2560].

- กองวิจัยและพัฒนาข้าว. (ม.ป.ป.). **องค์ความรู้เรื่องข้าว**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.rice-thailand.go.th/rkb3/index.htm> [26 ธันวาคม 2560].
- ชนาใจ หมิ่นไธสง. (2562). การปรับตัวภายใต้ความเสี่ยงและความเปราะบางของชาวนา ตำบลท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. **วารสารสังคมศาสตร์ นิติรัฐศาสตร์**, 3(1), 1-30.
- มัทนี สวงเสริมศรี. (2550). วิธีการและปัญหาของการทำนาข้าวในเขตภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย. **วิศวกรรมสาร มหาวิทยาลัยนเรศวร**, 2(1), 1-10.
- ราย ชำนาญคำ. (2559). **ผู้ใหญ่บ้าน**. [สัมภาษณ์].
- รำไพ ประสานธารังศิริ, กอบกุล วิศิษฐ์สรรค์ดี, ชลทิตย์ เอี่ยมสำอางค์ และไชยรัตน์ เพ็ชรชลา นุวัฒน์. (2560). ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการทำนาหว่านน้ำตมเพื่อลดต้นทุนการผลิตของ จังหวัดเพชรบุรี. **Veridian E-Journal, Silpakorn University ฉบับภาษาไทย มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์และศิลปะ**, 10(3), 1083-1099.
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2557). **ข้อมูลพื้นฐานเศรษฐกิจการเกษตร ปี 2556**. นนทบุรี : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ. (2560). **การบริหารจัดการความเสี่ยง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.tceb.or.th/files/policy-corporate/O37%20การบริหารจัดการความเสี่ยง.pdf>. [25 ธันวาคม 2560].